

Er virkeligheden opdaget eller opfundet?

Af Carsten Hjorth Pedersen, pædagogisk konsulent i Kristent Pædagogisk Institut.

Mange pædagogiske strømninger påvirker undervisningen i grundskolen. Lærebøgerne kan være bygget op efter en bestemt pædagogik. Hvor er mulighederne og hvor er farerne i de nye tanker inden for den pædagogiske nytænkning? Det vil Carsten Hjorth Pedersen give et bud på.

I skolen møder vi i disse år en række nye undervisningsmetoder:

- Den ny litteraturpædagogik med fokus på elevernes meddigtning og understregning af, at elevernes fortolkningsproces står i forgrunden for undervisningen.
- Matematikundervisning med vægt på udvikling af elevens egne algoritmer, jf. folkeskolens fagformål: "Undervisningen tilrettelægges, så eleverne opbygger matematisk viden og kunnen ud fra egne forudsætninger."
- Historieundervisning med vægt på, at historie repræsenterer en løbende konstruktion af fortiden, som svarer til en nutidig eller samtidig brug af historien.
- Kristendomsundervisning, hvor det bærende i faget ikke er at lære, hvad kristendom (og andre religioner) står for, men at tage udgangspunkt i generelle menneskelige livserfaringer for at tematisere det religiøse element i tilværelsen.
- En erhvervsvejledning, som er ekstremt individualistisk: "Der er ikke nogen på forhånd given virkelighed. Den skal skabes. Af hver enkelt person og hele tiden. (...) Og det er her, vejlederens opgave ligger: i refleksiviteten, dvs. i den proces, hvor mennesker konstruerer og rekonstruerer."¹
- Storyline-metoden i sprogfagene, hvor der lægges stor vægt på, at kundskaber og færdigheder indsættes i en for eleverne relevant sammenhæng, og hvor elevernes medbestemmelse og indflydelse i undervisningen er et bærende princip.

En række spørgsmål

Disse forskellige metoder er fremkommet i et pædagogisk vadested, hvor der er blevet sat stærkt lys på elevernes læring frem for lærerens undervisning. Sat på spidsen: Er det skolens opgave at formidle en given virkelighed til eleverne, eller at hjælpe dem til at konstruere deres egen "virkelighed"?

Dette spørgsmål handler grundlæggende om *forholdet mellem sprog og virkelighed*.

Prosa er et sprog, der kan sige noget om fx mennesker, miljøer, konflikter og etiske spørgsmål.

Poesi er et sprog, der er velegnet til at udtrykke følelser, stemninger og længsler.

Fremmedsprog er fortrinlige, når man skal kommunikere med englændere, tyskere og andre.

Fotografier er et sprog, som kan gengive virkeligheden meget præcist, stærkt og fortættet.

Levende billeder er et sprog, der er eminent til at skabe spænding, action og visuel klarhed.

Matematik er et meget præcist sprog til at beskrive natur og til at konstruere kultur, fx broer.

Kult er et sprog, der i årtusinder har udtrykt menneskets dybe religiøse tro, håb og tilbedelse.

Og så kommer spørgsmålene:

- Afspejler ét eller flere af disse sprog (hele) virkeligheden, eller er de blot menneskelige konstruktioner for det, vi kalder virkeligheden?

¹ Peter Plant: Konstruktivistisk vejledning, I: Uddannelse nr. 10, 1997

- Kan vi i pædagogisk henseende komme længere end til at lære børnene at blive gode til at mestre deres personlige sprog og derved hjælpe dem til at konstruere egen viden, færdigheder og holdninger?
- Hvad er virkelighed, og hvad er sprog?
 - Er digtet til, førend det digtes?
 - Er retfærdigheden til, førend dommen afsiges?
 - Eksisterede primtallene før menneskene?

Man kan også spørge på en anden måde:

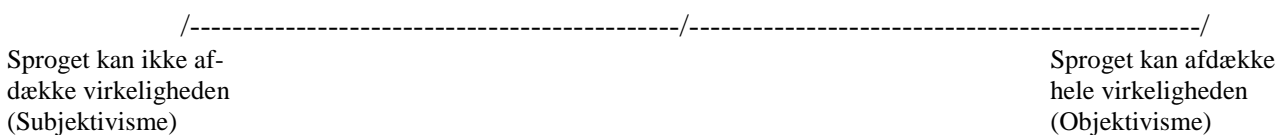
- Er den virkelighed, som sproget søger at udtrykke, en opdagelse eller en opfindelse? Er fx matematikken opdaget eller opfundet?

Dette er ikke blot spidsfindige filosofiske spørgsmål. De har stor betydning for undervisning og læring:

- Findes der en virkelighed at formidle, eller er det hele ”blot” konstruktion/sprog?

Forholdet mellem sprog og virkelighed

Man kan antage to yderligtgående standpunkter i denne sag, eller man kan antage et af de mange mellemstandpunkter på et kontinuum:

Den højre position er modernistisk: Troen på at videnskaben/mennesket med tiden kan afdække alle skaberværkets hemmeligheder. Den venstre er postmodernistisk: Den tabte tro på objektiv sandhed og mistroen til videnskaben/mennesket som skaber af en sådan sandhed.

Intuitivt vil de fleste sige, at virkeligheden findes. Kun de hårdeste filosofiske nitter er solipsister, der hævder, at kun subjektet (det enkelte jeg) findes, mens virkeligheden ikke findes. Intuitivt konstaterer vi, at der i det mindste er *noget* virkelighed bag sproget.

Konstruktivistisk erkendelsesteori og deraf følgende pædagogik, som er toneangivende i vores tid, vil lægge sig til venstre på dette kontinuum. I faget dansk hævder disse, at tekster findes ikke, der findes kun mennesker, der læser tekster. Dette betyder, at man lægger meget stor vægt på elevens subjektive tolkning af en given tekst, og man får vældig svært ved at hævde, at den ene tolkning er bedre end den anden.

Et kristent svar

Fra en modernistisk opfattelse af, at mennesket ved hjælp af mange forskellige sprog vil kunne afdække alt om skaberværket, er vi disse år kommet i den modsatte grøft: En postmodernistisk opfattelse hævder, at vi intet eller kun ganske lidt ved om virkeligheden, hvis den da overhovedet findes som andet end sproglige konstruktioner. Disse to opfattelser ser umiddelbart meget forskellige ud. Men de har det afgørende fælles træk, at de begge opererer i et univers uden Gud - og som en langsigtet følge heraf i et univers uden ”næste”. Tilbage bliver ”det sociale, autonome menneske”.

Modernismen satte i *hovmod* Gud på porten og mente, at mennesket kunne afdække naturens og kulturens gåder – blot vi arbejdede hårdt nok og længe nok. På trods af dette hovmod fremkom der mange sande erkendelser af både natur og kultur, ligesom modernismen har ført meget godt med sig, fx større velfærd.

Postmodernismen har i *mismod* sat Gud på porten og med ham naturens og kulturens virkeligheden. Man opgav troen på én sandhed, for når der ikke længere er en Gud, der er garant for virkeligheden, så flyder alt, og mennesket bliver et fritsvævende subjekt. På trods af dette mismod, har den postmoderne tradition erkendt noget sandt om mennesket, nemlig dets relative ufuldkommenhed og subjektive livsvilkår.

Et kristent livs- og menneskesyn anviser os en plads mellem disse to yderpunkter: Virkeligheden er noget, vi *opdager*, fordi Gud var der først; mens det sprog, vi begrænsede og faldne mennesker søger at indfange virkeligheden med, er *opfundet* med udgangspunkt i Skaberens befaling, om at vi skal forvalte jorden, hvilket vi gør gennem vore sprog.

En kristen underviser vil derfor invitere sine elever med på *opdagelse* i Guds forunderlige skaberværk OG i den modsætningsfyldte verden, som er fuld af ondskab og løgn. Men en kristen underviser opmuntrer også sine elever (og sig selv) til at være opfindere, fx af gode måder at lære matematik på.

... og hvad betyder det så for undervisningen?

Det betyder for mig at se, at vi også i skolen skal finde vores plads mellem et hovmod, hvor vi mener, at vores (kristelige) sprog kan udsige alt om virkeligheden og et mismod, hvor vi mener, at vort sprog næsten intet afdækker af virkeligheden. Den gyldne middevej mellem hovmod og mismod er *frimod(ighed)*. På basis af et kristent livs- og menneskesyn hævder vi med frimodighed, at virkeligheden findes, og at vi kan erkende noget sandt om den, som kan formidles til eleverne. Og vi kan i lige så stor frimodighed - fordi vi er i pagt med sandheden om os selv - hævde, at alle mennesker er begrænsede, både fordi vi er skabt (og dermed ikke er Gud), og fordi vi er faldet (og dermed altid lever med risiko for at tage fejl).

Vi kan med frimodighed leve *midt* i det anførte spændingsfelt og anvende mange af de modernistiske og postmodernistiske undervisningsmetoder, blot vi gør det i en helt anden kontekst end dem begge, og blot vi er bevidst om, at vort livssyn er et fundamentalt andet end det modernistiske og det postmodernistiske. At give eleverne anledning til at opdage tingene selv er fx ikke i sig selv konstruktivisme. Den metode lancerede Sokrates for flere tusind år siden. Konstruktivistisk pædagogik kan være nyttig som modpol til menneskets overdrevne tro på egen evne til at afdække alt - forudsat den ikke blæses op til en tilværelsesforståelse.

Hvis vi vender tilbage til de undervisningsmetoder, som blev nævnt i begyndelsen af artiklen, gælder det altså om at søge at skrælle al postmodernistisk, subjektivistiske og relativistisk *livssyn* bort fra disse teorier og benytte de brugbare metoder med en helt anden begrundelse, nemlig at de er tjenlige over for nutidens elever, som er vores nærmeste næste i undervisningssituationen. Nutidens elever er fx mere billedorienterede, end elever for 30 år siden var. Dette må nutidens lærer indstille sig på og komme eleverne i møde og udnytte de muligheder billedmediet giver – samt hjælpe eleverne til at forholde sig til det.

De mange sprogs pædagogik

Dette giver baggrund for at lancere, hvad jeg vil kalde *de mange sprogs pædagogik*. Derved forstår jeg en pædagogik som i erkendelse af sprogets muligheder og begrænsninger til at afdække dele af Guds virkelighed søger ved hjælp af prosa, poesi, fremmedsprog, billeder, matematik og naturvidenskab at give eleverne en indsigt i naturens og kulturelt store, modsætningsfyldte virkelighed *samtidig* med, at vi bøjer os for Skaberen, som alene kende alle ting. Intet sprog kan udsige alt om virkeligheden, men alle sprog kan sige noget. Derfor må vi fremme de mange sprogs pædagogik

Så meget desto større må vores frimodighed blive, når Skaberen tillige er Genløseren, som har givet os sit hellige Ord, der taler usvigeligt sandt om Den treenige Gud, hans verden og hans

menneske – for tid og evighed. Dette unikke Ord har han talt til os, for at vi skal række det videre til eleverne.

Sikke perspektiver der er over at være kristen lærer!

Fakta: Tre konstruktivistiske hovedretninger

(1) Radikal konstruktivisme

”Radikal konstruktivisme mener, at vore teorier om verden såvel som vore erfaringer med den er konstrueret af os selv. Konstruktionsprocessen foregår i den enkelte bevidsthed, så ifølge den radikale konstruktivisme kan vi ikke se virkeligheden, sådan som den er, for vi har ingen direkte adgang til den. Derfor må vi konstruere vore egne fortolkninger, hvilket betyder, at det ikke længere er meningsfyldt at tale om objektiv sandhed. Konstruktionens sandhed kan ikke måles på, om de *korresponderer* med virkeligheden. En konstruktionens værdi beror på, om den er en hensigtsmæssig eller dækkende *fortolkning* af virkeligheden i en given sammenhæng, og den opretholdes kun, indtil der opstår vanskeligheder med at holde fast ved den.”²

Dette indebærer, at den radikale konstruktivisme principielt mener, at vi intet ved med sikkerhed om virkeligheden. Denne tænkningen grænser til solipsisme, altså helt til venstre på linien (se nederst).

(2) Konstruktionisme

Konstruktionismen er inspireret af virksomhedsteorien, hvis drivende kraft var Lev Vygotsky. ”Den virksomhedsteoretisk inspirerede linie omfatter teorierne om social-interaktiv og dialogisk læring.”³ Konstruktionismen er på denne baggrund udviklet af bl.a. Kenneth J. Gergen i løbet af 1980-erne. Denne gren lægger stor vægt på det sociale og kan af og til omtales som social konstruktionisme.

”Den retter opmærksomheden mod, hvordan mening dannes i den sociale interaktion, og hvordan mening danner den sociale interaktion. Konstruktionismen sætter fokus på sproget og på sprogets betydning for relationerne mellem mennesker ud fra den opfattelse, at individet og dets bevidsthedsaktiviteter ikke kan forstås isoleret. Viden og tilegnelse af viden forstås grundlæggende som social virksomhed, der realiseres gennem anvendelse af sprog.”⁴

For konstruktionisterne udtrykkes virkeligheden ikke i sproget. Det er derimod sproget, der skaber virkeligheden. Hvor den operationelle konstruktivisme (se nedenfor) lægger vægt på den subjektive erkendelse og kommunikationen mellem lukkede psykiske og sociale systemer, lægger konstruktionismen vægt på den sociale erkendelse og det sprog, som bærer denne. Altså en position tæt på den radikale konstruktivisme.

(3) Operativ konstruktivisme

Niklas Luhmann er den tydeligste repræsentant for denne retning. ”Luhmann mener, det er umuligt for erkendelsen at afgøre, om der eksisterer en virkelighed uafhængigt af den selv, når det, den kan konstatere, forudsætter erkendelsesaktivitet.”⁵

Erkendelsen er vigtigere end virkeligheden. I modsætning til konstruktionismen mener Luhmann imidlertid, at det psykiske og det sociale er to adskilte områder.

”Det psykiske opererer ved bevidsthed, dvs. tanker, følelser, fornemmelser etc.; det sociale opererer ved kommunikation. Disse systemer er autopoetiske systemer, hvilket betyder, at de er

² Jens Rasmussen i Kvan nr. 54, side 33-34.

³ Ibid. side 21

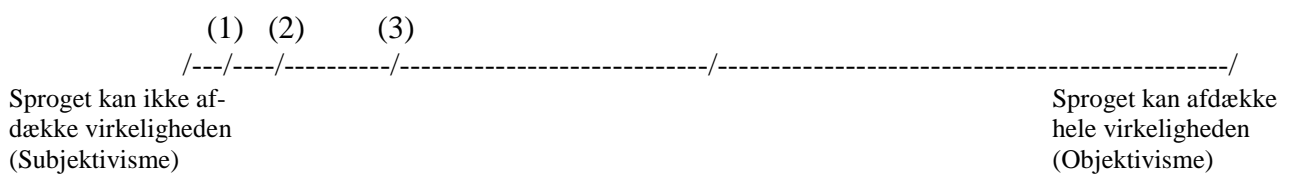
⁴ Ibid. side 29-30

⁵ Ibid. side 35

operativt lukkede, og at alle operationer finder sted inden for systemets grænser: der findes ingen produktion af tanker eller følelser uden for bevidstheden, og et socialt system består af et netværk af kommunikationer og ikke af eksempelvis mennesker eller psykiske processer. (...) Der er ikke tale om et følgeførelse forhold mellem det sociale og det psykiske, men om et system/omverden-forhold: Det psykiske er omverden for det sociale, og det sociale er omverden for det psykiske. (...)”⁶

Konstruktivisme er en meget subjektiv måde at tænke erkendelse og læring på. Da det psykiske system (mennesket/barnet) i princippet er lukket i forhold til andre psykiske systemer (et andet menneske/en lærer) eller det sociale system (gruppen/klassen) kan viden, erkendelse, mening og identitet ikke overføres fra den ene part til den anden. Det enkelte subjekt er på baggrund af kommunikation med de andre systemer henvist til selv at konstruere viden, erkendelse, mening og identitet. Altså en position forholdsvis til venstre på linien, men ikke så langt som de to foregående.

Anbragt på linien ser placeringen omtrent sådan ud:

Denne artikel var bragt på KPIs hjemmeside: www.kpi.dk

⁶ Ibid. side 36-37